

„Hol az a táj szab az életnek teret,
Mit az Isten csak jókedvében teremt”

Válogatás az első tizenhárom MÉTA-túrafüzetből
2003 – 2009

A KÖTETET SZERKESZTETTE:
Molnár Csaba – Molnár Zsolt – Varga Anna

MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete
Vácrátót

2010

A battonyai „Basarági-mezsgye”

CSATHÓ ANDRÁS ISTVÁN

A battonyai „Basarági-mezsgye” több évszázados múltra visszatekintő, feltehetően középkori eredetű határmezsgye. A Battonya (Battonya) és Basarág (Basarága, Bassarága) települések határait elválasztó mezsgye egy időben megyehatár is volt Csanád (Battonya) és Arad (Basarága-pusztá) vármegyék között. Basarága a török idők végén elnéptelenedett, nem telepítették újra, ma Battonya város külterületének egyik határrésze.

Ezt a határmezsgyét is egykor halomhoz tájolták (vonala – kevéssel délnyugatra – a Cívis-halmon törik meg). Az első katonai felmérés térképe az 1700-as évek végén már a mezsgye e szakaszánál, a nyugati oldalon szántást jelöl, 1860-ra pedig (a második katonai felmérés) már szántóföldek veszik körül. A mezsgye északkeleti szakaszát azóta teljesen elszántották. A délnyugati részre akácot telepítettek, ami a gyeptet erősen degradálta, gyakran tönkretette, de mégis nagy valószínűséggel ennek köszönhető, hogy a mezsgye egyáltalán megmaradt.

A „Basarági-mezsgye” a szántók között futó, mindkét oldalról közvetlenül szántással érintkező ún. *szabadmezsgyék* tipikus képviselője. Az ilyen szántások közé ékelődő keskeny sztyeppré-*maradványok* többek között a bemosódó műtrágya hatására gyakran erősen degradálódnak. A két oldalról védett, ún. *közölt mezsgyék* (pl. egy műút és egy csatorna vagy vasút által közrefogott gypsáv, pl. Csorvás) szerencsésebb helyzetben vannak. Kezelés a szabadmezsgyéken csak elvétve tapasztalható, ami a helyzetet tovább súlyosbítja. A gyepté a tápanyag-túldúsulás következtében homogenizálódik, nagyfoltossá válik, szerkezete szétesik. Uralkodóvá, gyakran egyeduralkodóvá válik a *Bromus inermis* (árva rozsnok) vagy az *Elymus repens* (közönséges tarackbúza). Az egyébként fő társuláskötő *Festuca rupicola* (pusztai csenkesz) visszaszorul, nem ritkán eltűnik. Hasonló a helyzet a *Carex praecox*-szal (korai sás), de még a *Poa angustifolia*-val (szálas perje) is. A konkurenciát kevésbé tűrő, zömmel kistermetű fajok megritkúlnak, kiesznek – pl. *Fragaria viridis* (csattogó szamóca), *Thymus* spp. (kakukkfűvek). Az eredeti gyepté egynyári fajainak ilyen helyzetben tapasztalható hiánya jellegzetes – pl. *Trifolium* spp. (here-fajok), *Vicia* spp. (bükköny-fajok) vagy *Cerastium* spp. (madárhúr-fajok). És felszaporodnak a gyomok – pl. *Carduus acanthoides* (útszéli bogáncs), *Ballota nigra* (fekete peszterce), *Urtica dioica* (nagy csalán), *Silene latifolia* subsp. *alba* (fehér mécsvirág), *Rumex patientia* (paréjlórom). A szabadmezsgyék azonban gyakran igen ősiek, nem ritkán sok évszázados múltra tekintenek vissza, középkori település- és vármegyehatárok (pl. „Basarági-mezsgye”) nyomvonalai. Az ilyen gypsávok rendszeresen őriznek fajokat az eredeti löszpusztai vegetációból („*elsődleget mezsgyék*”). Az erős kompetitor fajok (gyakran nagytermetűek vagy sarjtelepések) nagyfokú degradációt is képesek túlélni, ilyen jellemző kitaró faj többek között az *Inula germanica* (hengeres peremizs), a *Thalictrum minus* (közönséges borkóró), a *Centaurea spinulosa* (tövískés imola), a *Verbascum austriacum* (oszt-rák ökörfarkkóró), az *Euphorbia salicifolia* (fűzlevelű kutyatej) és meglepő módon a *Vinca herbacea* (pusztai meténg) is.

A „Basarági-mezsgyén” előforduló védett és regionálisan védendő fajok:

Thalictrum minus (közönséges borkóró): Igen ritka.

Anchusa barrelieri (kék atracél): Szórványos.

Stachys recta (hasznos tisztessű): Ritka.

Inula germanica (hengeres peremizs): A mezsgye északkeleti szakaszán gyakori.

Centaurea spinulosa (tövískés imola): Szórványos.

Ornithogalum pyramidale (nyúlánk sárma): Ritka.

További jobb fajok:

Astragalus cicer (hólyagos csüdfű),
Securigera varia (*Coronilla varia*) (tarka koronafürt),
Knautia arvensis (mezei varfű),
Euphorbia virgata (vesszős kutyatej),
Salvia verticillata (lószálya),

Salvia nemorosa (ligeti zsálya),
Verbascum austriacum (osztrák ökörfarkkóró),
Thlaspi perfoliatum (galléros tarsóka),
Achillea cf. *pannonica* (magyar? cickafark),
Gagea arvensis (vetési tyúktaréj),
Bromus inermis (árva roznok).

Egyéb fajok:

Aristolochia clematitis (farkasalma),
Rubus caesius (hamvas szeder),
Rosa canina (gyepűrózsa),
Robinia pseudo-acacia (akác),
Torilis arvensis (vetési tüskemag),
Conium maculatum (bűrök),
Galium aparine (ragadós galaj),
Sambucus nigra (fekete bodza),
Convolvulus arvensis (folyondár, apró szulák),
Cynoglossum officinale (közönséges ebnyelvűfű),
Lamium purpureum (piros árvacsalán),
Ballota nigra (fekete peszterce),
Datura stramonium (csattanó maszlag),
Veronica arvensis (mezei veronika),
Veronica sublobata (sövényveronika),
Veronica persica (perzsa veronika),
Veronica polita (fényes veronika),
Sinapis arvensis (vadrepce),
Cardaria draba (koshomlok, útszéli zsásza),
Thlaspi arvense (mezei tarsóka),
Capsella bursa-pastoris (pászortáska),
Xanthium italicum (olasz szerbtövis),
Tripleurospermum inodorum (kaporlevelű ebszékfű),

Artemisia vulgaris (fekete üröm),
Arctium lappa (közönséges bojtortján),
Carduus acanthoides (útszéli bogáncs),
Cirsium vulgare (lándzsás aszat),
Cirsium arvense (mezei aszat),
Onopordum acanthium (szamárbogáncs),
Picris hieracioides (keserűgyökér),
Silene latifolia subsp. *alba* (fehér mécsvirág),
Atriplex patula (terebélyes laboda),
Anagallis arvensis (mezei tikszem),
Rumex patientia (paréjlórom),
Urtica dioica (nagy csalán),
Juglans regia (dió),
Ornithogalum boucheanum (kónya sárma),
Bromus sterilis (meddő roznok),
Poa angustifolia (szálas perje),
Dactylis glomerata (csomós ebír),
Lolium perenne (angolperje),
Elymus repens (közönséges tarackbúza),
Phragmites australis (nád),
Arrhenatherum elatius (franciaperje),
Setaria pumila (fakó muhar).

Irodalom

- Csathó A. I. (2005): A mezsgyék természetvédelmi jelentősége a Kárpát-medence löszvidékein, a Csanádi-hát példáján keresztül. – In: *IV. Kárpát-medencei Biológiai Szimpózium*. – Előadaskötet. – Budapest, pp: 251–254.
- Csathó A. I. (2006): A „mezsgyekérdésről”. – *Kitaibelia* **11**(1): 45.
- Soó R. és Máthé I. (1938): *A Tiszántúl flórája*. – Magyar Flóraművek 2. – Debrecen, 192 pp.
- Thaisz L. (1905 körül): *Csanád vármegye flórájának katalógusa*. – Kézirat, Természettudományi Múzeum Növénytár, Tudománytörténeti Gyűjtemény.
- Zólyomi B. (1969): Földvárak, sáncok, határmezsgyék és a természetvédelem. – *Természet Világa (Természettudományi Közlöny)* **100**: 550–553.